

Caerte Figuratief (1789) Heemmuseum Arendonk

We kunnen ons nauwelijks voorstellen hoe een dorp er 200 jaar geleden uitzag. Geen elektrisch licht, geen industrie, geen verharde wegen, geen riolering, geen winkelketens, geen hoogbouw...: het is moeilijk om je zo'n plaats voor de geest te halen. In Arendonk kan het wel. Heemkring 'Als Ice Can' is immers in het bezit van een erg waardevolle kaart die een goed beeld geeft van hoe de gemeente er uitzag in 1789, het jaar van de Franse Revolutie.

Het is te danken aan een voormalige griffier van het vrederecht dat de kaart nog in Arendonk is. Toen het vrederecht in het begin van de jaren 1960 naar Turnhout verhuisde en een deel van de inboedel naar het Antwerpse justitiepaleis moest, voorkwam de griffier dat de kaart mee verhuisde. Hij bewaarde ze eigenhandig, en zijn zoon schonk ze later aan het plaatselijke museum. Hetzelfde gebeurde trouwens met oude voetboeien, die tijdens het ancien régime gebruikt werden om beschuldigten te ketenen.

De oorspronkelijke 'Caerte Figuratief' is 110 cm op 78 cm groot. Ze is met de hand getekend en ingekleurd, maar ze verkeert niet meer in goede staat. 'Als Ice Can' liet er een kleinere (75 x 45 cm) maar scherpere kopie van maken.

De 'Caerte Figuratief' is geen gewone landkaart. Ze bevat tekeningen van huizen, kerken, kapelletjes, molens en andere markante gebouwen, zoals bijvoorbeeld het nonnenklooster. Ook 'straten' en 'voetwegen' werden op de kaart aangeduid, net als moerassen, weiden en de rivier de Wamp.

Hoe betrouwbaar de kaart is, hangt natuurlijk af van de tekenaar. In dit geval is dat 'Sr. Godfried Claessens'. Hij werkte in opdracht van landmeter Guillaume Anthonis, maar hij was waarschijnlijk zelf geen landmeter. Toch zijn er redenen genoeg om aan te nemen dat het (huidige) grensdorp, zoals het er op het einde van de 18de eeuw uitzag, accuraat is weergegeven.

Op de kaart zien we 308 woningen. Dat komt goed overeen met de gegevens die bewaard zijn gebleven van een volkstelling in 1751. In Arendonk woonden toen, een kleine 40 jaar vóór de 'Caerte Figuratief' werd getekend, 1.309 mensen. Dat er bij diezelfde telling ook 1.253 runderen en 1.356 schapen geteld werden, doet veronderstellen dat die 308 woningen voor het overgrote deel boerderijen en keuterboerderijen moeten geweest zijn, en huisjes van dagloners. De meest opvallende gebouwen zijn de kerk en het Franciscanessenklooster, dat gebouwd werd in 1717. Van een gemeentehuis is nog nergens sprake.

Dat de kaartontwerper juistheid nastreefde, blijkt ook uit het feit dat hij een jaar nadat hij de kaart getekend had nog een windmolen in de Kerkstraat toevoegde. In zijn 'explicatie' rechts onderaan schreef hij er voor alle duidelijkheid bij dat de windmolen pas in 1790 gebouwd werd.

De meeste straten worden niet bij naam genoemd. De omgeving van de kerk, de Hovestraat en de Koeistraat zijn het drukst bewoond. Er staan enkele tientallen huizen. In de Kerkstraat (11 woningen) en de buurt Horst (8 woningen) is de bebouwing nog eerder schaars.

Het centrum, vermeld als 'de Plaetse', is gelegen waar nu de Vrijheid is. Van daaruit vertrokken enkele niet-verharde wegen of veld- en kerkwegels naar de verder afgelegen gehuchten zoals Berendonk of Wampenberg.

Leuk detail: hoewel de tekenaar van de kaart zijn uiterste best deed om zo nauwkeurig mogelijk te zijn, beging hij één flater. Hij duidde de belangrijkste plaatsen en gebouwen aan met een letter van het alfabet, maar in zijn ijver vergat hij de letter J.

Tekst: Jean Huybrechts & Roel Sels

Foto: Peter Stusz

Archief & Musea Turnhout

Gegevens:

- Afmetingen: 110 x 78 cm
- De handgetekende en ingekleurde kaart werd door de Heemkring digitaal gefotografeerd en op kwaliteitspapier ivolaser van 240 gr herdrukt op een formaat van 75 op 45 centimeter.

Inventaris:

Heemmuseum Arendonk
Molenwiel 37, 2370 Arendonk

Literatuur:

- *Geschiedenis der Vrijheid Arendonk*, T. Welvaarts
- *Arendonk geschiedkundige beschrijving*, L. Coveliers

Het object van de maand is een initiatief van Archief & Musea Turnhout. De objectfiche van dit of van een ander object kan steeds geraadpleegd worden op onze websites (doorklikken naar Object in de kijker).

Archief & Musea Turnhout • Druivenstraat 18 • B-2300 Turnhout

Tel: +32 14 44 33 98 • www.archiefenmuseaturnhout.be

v.u.: Paul Van Miert, Campus Blairon 200, B-2300 Turnhout

Vlaanderen
verbeelding werkt

